

Feri Lainšček: *Ločil bom peno od valov* (spremnna beseda Dušan Šarotar). Ljubljana: Študentska založba, 2003 (Knjižna zbirka Beletrina).

Lainščkov roman *Ločil bom peno od valov* ima vse, kar pričakujemo od dobrega romana: takoj nas potegne v vrtinec zanimive zgodbe, ki je hkrati presenetljiva in sveža, intenziteta pripovedi ne popušča. Na zgodovinskem ozadju prve svetovne vojne razpeta individualna usoda je posebna, neponovljiva in hkrati odpira bistvena vprašanja človekove eksistence ter smiselnosti in kakovosti odnosov moški-ženska, poleg tega pa je Lainščku z glavno junakinjo uspelo oblikovati izjemno kompleksno in samosvojo žensko figuro, ki je v slovenski literaturi ne srečamo prav pogosto. Njena želja po življenju v skladu s svojim bistvom pa ni le neuresničljivo hrepenenje, ki bi se razblinjalo kot meglice nad reko. "Ločil bom peno od valov" ... In Elica se odloči za ljubezen.

Poetičen naslov, katerega pomen in razsežnosti se razkrijejo na zadnjih straneh romana, naše asociacije nezadržno priklene na Muro in še posebej za prvi del je značilna nevsiljiva metaforika, povezana s prekmursko naravo. Označevanje minevanja časa je nevsiljivo, pogosto ga razberemo med vrsticami; v ozadju poteka prva svetovna vojna, ki včasih srhljivo poseže tudi v navidez varna življenja Sobočanov.

Podnaslov dela je *Roman v treh novelah*. Teh avtor ne naslavlja, jih le označi, *Novela, prva, Novela, druga* in *Novela, tretja*, zato horizont bralčevega pričakovanja ostaja široko razprt; "novele" so sicer podnaslovljene (prva na primer *Devica, Lovec, Sóbota, Múra, Oranža*), vendar tudi ti, recimo jim vmesni naslovi, zgodbe ne usmerjajo – čeprav retrogradno dobivajo tudi simboličen pomen –, predvsem pa pripovedi ne prekinjajo.

Naša pričakovanja, ki so nekoliko tudi vsebinska, pa vendarle določa tale napovedana "trinovelskost". (V zadnjem času

opazamo nekakšno navdušenje slovenskih avtorjev nad različnimi tridelnimi strukturami, naj omenimo le *Sekstant*, ki zaradi trojnega avtorstva ni najustreznejši za primerjavo, in Frančičevo *Princesa in smrt* – oznaka roman je manj primerna, saj je delo sestavljeno iz treh daljših “novel”, ki delujejo kot popolnoma neodvisne celote; slogovno in zgodbeno.) Pri Lainščku tako na koncu prve “novele” nehoté pričakujemo, da se bo zgodba tako ali drugače končala, da se bodo zamenjali junaki, vsaj generacije protagonistov ali kaj podobnega. Vendar se ne zgodi nič od tega. In ko ob koncu *Novele, prve* ugotovimo, da je pred nami vendarle čisto pravi roman, lahko naše nadaljnje branje poteka razbremenjeno tega pričakovanja, v katerega nas je zavedel podnaslov. Edina “novelska” poteza, ki jo še lahko zasledimo, je “glavni dogodek”, ki vsakokrat bolj ali manj odločilno spremeni življenje glavne junakinje in se običajno zgodi na koncu vsakega dela; v slogu novelske terminologije pa bi lahko celo rekli, da dogodki, ki bi lahko bili – in navsezadnje tudi so – zelo pomembni, v strukturi posameznega dela dobivajo značaj “pripetljaja”; pogosto tvorijo kamenček v mozaiku razkrivanja značaja, človečnosti in (ne)iskrenosti. In tako tudi sicer usodni dogodki (ki so vsi po vrsti tudi dobro motivirani in tako ali drugače napovedani) v zadnjem delu postajajo manj usodni, delujejo predvsem kot vodilo h končni odločitvi. Tik pred najpomembnejšim dogodkom, ki bo za vedno spremenil življenje glavne junakinje, pa avtor pripoved preprosto preseka. Kot da bi junakinjo, ki smo ji sledili skozi ves roman, res ugrabili Murini valovi, kot je pozneje verjel njen mož ...

Na začetku romana Lainšček vpelje nekakšen Pepelkin motiv – Elica sanja, da prevarana soproga s čevljem v roki išče svojega nezvestega moža/ljubimca, njej pa se zdi, da išče pravkar umrlo grofično. Motiv je pozneje “prizemljen” z ljudskim običajem – na poroki fantje nevesti ukradejo čevlji in ga nato skušajo čim dražje prodati. Običajno čevlji odkupi nevestin oče, odkupnina pa je plačilo godcem. Ko ta običaj poteka na Eličini poroki, namesto njenega pokojnega očeta dvojno vsoto ponudi njen boter in priča, vendar vskoči njen pravkar mož in vsoto podvoji. S tem krši običaj, užali botra in prvič bahavo razkazuje svoje bogastvo. Motiv pa hkrati napoveduje prihodnost; v drugi noveli se pojavi Ivanova prva (in torej tudi zakonita!) žena, s poročnimi čevlji v rokah. Ponavljanje, variriranje motiva je prepričljivo, deluje skladno, lik nesrečne blodeče ženske pa dobiva nekakšen nadrealni pridih; tudi sama Elica na trenutke podvomi v njeno resničnost. Elica se na koncu prve “novele” sicer podaja na novo življenjsko pot, na kateri bo vse boljše, zdi pa se, da je z “boljšim” življenjem tudi vedno več “pen”, skrbi za videz, pojavnost, ugled, in vse manj tistega, kar je resnično pomembno.

Leta pozneje Elica “Ni mogla sicer reči, da ji ni dal vsega, kar ji je bil obljubil, toda resnica je bila tudi, da je bila potem deležna le malo tistega, kar si je sama obetala.” Elica hrepeni po ljubezni, zdi pa se, da je že sama beseda v tem malomeščanskem okolju neprimerna ... “Ljubezen? je krčevito pomislila.

Le kako, da se ji je ta, očitno nikomur povsem doumljiva beseda, zdaj zopet v tako neprimernem trenutku izmuznila?"

Pogostost opisov ljudskih vraž ter razlag sveta in usode, ki predvsem iz ust Eličine matere delujejo usodnostno in skrivnostno, se skozi pripoved postopno manjša, dokler popolnoma ne izgine (postopoma je v Eličinem življenju tudi mati vse manj navzoča, dokler se ne začne izgubljeni v nekakšnih blodnjah, na koncu pa iz pripovedi izgine). Z Eličinim privajanjem na gosposko življenje v Soboti se rahlja njen stik s starim svetom. In če je bila prva, ki ji je povedala, da je noseča, Neni Uj, ki deluje slikovito in avtentično, je obstoj tovrstne figure v drugem delu romana, v malomeščanskem okolju, nemogoč. Nekakšno vzporednico ji lahko iščemo v konjušniku Jenöju Forgasu, ki igra odločilno vlogo pri razpletu romana: je človek, ki očitno ve nekaj, kar tudi Elica čuti. "Naj je bilo življenje še tako darežljivo, še zmeraj je bilo nekaj, kar ga je presehalo. Saj, moralo je biti, pa tudi, če je bilo samo hrepenenje, kajti sicer so reči zmeraj znova začele izgubljeni smisel." Hrepenenje po nečem višjem pa je tisto, po čemer se Elica odločilno razlikuje od svojega moža. Ta, sicer vodni nadzornik, ob tem pa še prekupčevalec z zlatom in tihotapec, je namreč vse bolj usmerjen le v pridobivanje materialnih stvari.

Razlika in odtujenost Ivana in Elice pa se le še stopnjuje. Elica vse bolj čuti, da ni več ljubica, ni več žena, vse bolj je le mati njegovemu sinu in njegova spremljevalka na pomembnih sprejemih. Prikrivanje in zanikanje preteklosti ter "reševanje" problemov, čeprav z uboji, je njegov slog. Denar in zlato, po njegovem mnenju, zmoreta vse. Skoraj brez besed. Za zidom molka. Za kuliso prijetnega družinskega življenja.

In ko čustva "prestopijo bregove" in mož tudi tokrat ravna brezobzirno, hkrati pa se o ničemer ne govori, je njena odločitev pravzaprav vnaprej jasna (spomnimo se na njeno "spoved" pokojnemu očetu, "Storila sem to, ker sem tako želela", sama sebi pa Elica priznava, da bi moža zapustila tudi, če bi bil drugačen, saj odhaja zaradi ljubezni). Vendar bo pobeg s sinom nemogoč, saj je, kot pove Elica, Ivan le zanj pripravljen umreti (pa tudi ubijati), le njega resnično ljubi. Elica se odloči za pobeg, sledi svojemu hrepenenju po ljubezni, roman pa s sinovim epilogom odpira tudi vprašanje krivde in odpuščanja.

Ivanova iluzija, da lahko v popolnosti nadzira svojo ženo, se nikdar povsem ne razblini. Do smrti verjame, da se je žena utopila, na njenega ljubimca, za katerega je naročil, naj ga pretepejo in preplašijo, pa so ga skoraj ubili, se najverjetneje niti spomni ne. V končni podobi zablodelega, napol norega Ivana, ki je ostanek svojega življenja preživel blodeč okoli Murinih zalivov, iščoč truplo svoje žene ter doživljajoč usodo svojega davnega prednika, ki je na obrežju iste reke objokoval svojo izgubljeno ljubezen, pa vendarle lahko prepoznavamo nekaj ljubezni, ki jo je vendarle moral čutiti do svoje (druge) žene. Glavni moški junak tako dobi poteze človečnosti, dodatno človeško razsežnost, za katero smo na trenutke posumili, da je sploh nima, in za kratek hip je deležen naše simpatije.

Odkrivanje različnih plasti zgodbe, prepletenosti in ne nazadnje simbolike traja ves čas, zgodba nas "zagrabi" in ne spusti do trenutka, ko se ustavi kot na robu prepada. Hlastno prebiranje "epiloga", *Pričevanje inž. Juliana Spranskega*, že odraslega sina Elice in Ivana, nam odgovori na najpomembnejša vprašanja o nadaljnji usodi njegovih staršev, podrobnosti postanejo nepomembne ... Hkrati pa prav Eličina usoda, ki smo ji doslej natančno sledili, ostaja zavita v skrivnostne meglice. Avtorju je tako uspel neverjetno močan in učinkovit zaključek zgodbe.